

УДК 339.56

Дем'яохін А. В.

Київський національний торговельно-економічний інститут

УКРАЇНА НА МІЖНАРОДНОМУ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

У статті розглянуто поняття, структуру та роль фінансових послуг в умовах активізації глобалізаційних процесів. Проаналізовано особливості розвитку зовнішньої торгівлі у сфері фінансових послуг серед вітчизняних суб'єктів господарювання. Визначено рівень сформованості українського ринку фінансових послуг та рівень його інтеграції у міжнародне фінансове середовище. Досліджено базові проблеми розвитку ринку фінансових послуг в Україні та основні шляхи їх вирішення.

Ключові слова: зовнішня торгівля, фінансові послуги, фінансовий ринок, глобалізація, банківські послуги, страхування.

Постановка проблеми. Посилення фінансової складової глобалізації є однією з найважливіших її властивостей сучасного етапу. В результаті глобального кругообігу капіталів і пов'язаних з ними послуг продовжує формуватися новий рівень взаємозалежності економік різних країн світу. Зростаючі масштаби фінансових ресурсів обертаються в різноманітних сферах економічної активності і справляють дедалі більший вплив на розвиток світового господарства. Разом з цим відбувається постійний рух і перерозподіл цих ресурсів між учасниками міжнародних економічних відносин.

Основними тенденціями, в яких виражається фінансова глобалізація, на даному етапі виступають: загальне збільшення транскордонних потоків інвестування; трансформація локальних фінансових ресурсів в міжнародні; розширення фінансових ринків, що обслуговують інвестиційні потоки; зростання ролі фінансових ресурсів у розвитку світової економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню особливостей становлення й розвитку зовнішньої торгівлі України фінансовими послугами та формування міжнародного ринку фінансових послуг в цілому присвячено наукові публікації низки вітчизняних вчених-економістів, зокрема Н.М. Внукової [1], Д.А. Леонова [2], О.І. Пальчук [3], К.В.Масляєвої [4], О.І. Лютого [5], В.В. Прядка [6] та інші. Їх напрацювання становлять вагомий внесок у формування теоретико-методологічних та концептуальних засад розвитку світового ринку фінансових послуг в умовах глобалізації.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте розгляд питання виходу

України на міжнародний фінансовий ринок через зовнішню торгівлю фінансовими послугами досі не набув достатнього втілення у вітчизняній науковій літературі. Це визначає необхідність подальших досліджень у даній сфері.

Метою статті є аналіз сучасних тенденцій розвитку зовнішньої торгівлі України фінансовими послугами та визначення регуляторних механізмів вдосконалення її сучасного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансові послуги являють собою сукупність різноманітних форм мобілізації й використання фондів фінансових ресурсів для фінансового забезпечення процесу виробництва, виконання робіт і надання послуг, які здійснюються, як правило, на платній основі й мають відмінні риси свого функціонування [7, с. 337]. Фінансові послуги за своєю структурою дуже різні, можуть мати риси кредитних операцій, страхування та оренди. Однак їм усім притаманні риси створення й використання фондів фінансових ресурсів для здійснення економічної діяльності.

Об'єкт фінансових послуг – це те, з приводу чого виникає послуга як відношення, тобто цінний папір, страховий поліс, безготівкові розрахунки, банківські кредити тощо. Суб'єкти фінансових послуг – це учасники фінансового ринку, з одного боку, замовники, тобто споживачі фінансових послуг, а з іншого – фінансові організації (юридичні та фізичні особи), що надають фінансові послуги.

Відповідно до Класифікації послуг зовнішньоекономічної діяльності (ДК 012-97), розробленої на основі Класифікатора видів економічної діяльності статистичної Комісії Європейського Союзу [8],

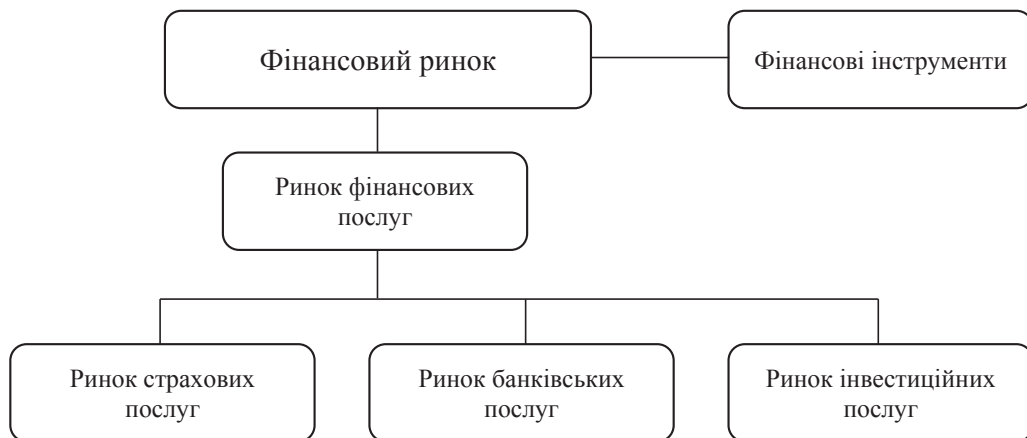

Рис. 1. Структура й місце фінансових послуг на фінансовому ринку

Джерело: побудовано автором на основі [9, с. 184]

до послуг, пов'язаних з фінансовою діяльністю, включаються послуги з фінансового посередництва, страхування та допоміжної діяльності у сфері фінансів і страхування (див. рис. 1).

Тривалий час в економічній літературі існувало тільки поняття фінансового ринку, що обмежувало розуміння процесів, що відбуваються у зв'язку з рухом грошового капіталу. Варто погодитися, що фінансовий ринок відіграє унікальну роль у трансформації грошових коштів в грошовий капітал. Але ускладнення форм і способів розміщення грошового капіталу привело до появи нових спеціальних видів професійної діяльності, спрямованих на обслуговування власників цього капіталу і появи нової категорії «фінансова послуга».

Згідно з вищезазначеним Класифікатором, до категорії фінансових послуг включаються комісійні платежі та платежі, пов'язані з такими операціями, як приймання депозитних вкладів і видача позик, фінансовий лізинг, викуп і розміщення випуску цінних паперів, управління фінансовими активами, консультаційні послуги та ін. Страхіві послуги включають різні види страхування, що здійснюються страховими компаніями країни для зарубіжних партнерів, і навпаки.

Водночас структуру ринку фінансових послуг на практиці можна вважати умовною, оскільки спостерігається стирання відмінностей, конвергенція (взаємопроникнення) діяльності, що реалізується у сфері банківських послуг, послуг на ринку цінних паперів і страховому ринку. Це призводить до того, що утворився єдиний ринок фінансових послуг, учасників якого об'єднує використання аналогічних методів, однакової (універсальної) термінології, єдиної нормативної бази та органів державного регулювання, що регламентують їх діяльність.

В Україні експорт та імпорт послуг реєструється на момент підписання зовнішньоекономічного контракту, який містить зобов'язання продавця надати послуги, а покупця – одержати і сплатити за них необхідну грошову суму. При цьому до обсягів експорту включаються надходження коштів від нерезидентів за надані послуги, а до обсягів імпорту – перерахування коштів нерезидента за одержані послуги.

Фінансові послуги складають значну і з кожним днем все більшу частину економіки практично у всіх розвинених країнах і країнах, що розвиваються. Зростання сектора особливо є великим в тих країнах, які перебувають у стані стрімкої модернізації. Доцільно врахувати, що добре налагоджена діяльність банківських і небанківських фінансових інститутів, страхових і пенсійних фондів, фінансових посередників та інституційних інвесторів сприяють стабільності ринку фінансових послуг країни та її економічно-соціальних систем. Рівень розвитку ринку фінансових послуг виступає індикатором зрілості ринкових відносин країни, що існує в системі світової глобалізації.

Міжнародна торгівля на ринку фінансових послуг збільшується швидкими темпами, завдяки комбінації нових і зростаючих ринків у країнах, що розвиваються, і країнах з перехідною економікою, фінансової та торговельної лібералізації, використанню нових фінансових інструментів і швидких технологічних змін. Фінансові послуги слугують основою сучасної глобальної економіки, оскільки в ній не існує жодного сектора, функціонування якого істотним чином не залежить (прямо чи опосередковано) від послуг, що надаються фінансовим сектором.

Що стосується України, то з приходом до неї потужного міжнародного фінансового капіталу, передусім у банківський і страховий сектори та на фондовий ринок, на вітчизняному фінансовому ринку активізувалися та інтенсифікувалися процеси інтеграції й конвергенції. Проте, сучасна динаміка зовнішньої торгівлі України фінансовими послугами свідчить про наявність структурних диспропорцій на негативних тенденцій розвитку вітчизняного фінансового сектора (див. рис. 2).

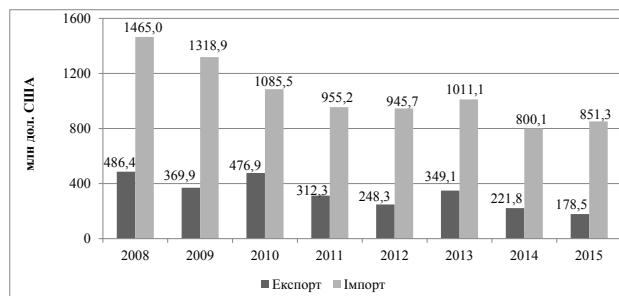

Рис. 2. Динаміка зовнішньої торгівлі України фінансовими послугами у 2008–2015 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [10]

Так, упродовж 2008–2015 рр. чітко простежується загальна тенденція до зменшення обсягів зовнішньої торгівлі України фінансовими послугами. Певне зростання щодо імпорту спостерігалось лише у 2013 р., коли він зріс на 6,9% – з 945,7 до 1011,1 млн дол. США. Експорт за вказаний період зростав двічі – у

2010 р. (на 28,9%) і 2013 р. (на 40,6%), однак навіть такі високі темпи зростання не змогли забезпечити довготривалу позитивну динаміку. У 2014–2015 рр. відбулося стрімке скорочення експорту фінансових послуг на 48,9% порівняно з 2013 р., тоді як їх імпорт знизився тільки на 15,8%. Як у сфері експорту, так і у сфері імпорту, в Україні впродовж семи років так і не вдалось перевищити показники 2008 р. Більше того, Україна залишається нетто-імпортером у сфері фінансових послуг, негативне сальдо торгового балансу ними в 3,7 рази перевищує експорт.

Основною причиною такого стану речей є те, що фінансовий ринок України відзначається надмірною банківською активністю та неспроможністю небанківських інститутів вступати в конкурентну боротьбу з банками за залучення фінансових ресурсів юридичних та фізичних осіб. Разом з тим визначальною світовою тенденцією в сучасних умовах, що характеризуються посиленням нормативних вимог до стійкості банківської системи, є явраз зменшення ролі банківських установ у формуванні загального обсягу операцій з надання фінансових послуг та підвищення впливу небанківських інститутів на динаміку фінансового сектора економіки. Небанківські установи України не спроможні перевагами здійснення діяльності на вузькому сегменті ринку та порівняно помірному режиму державного регулювання.

На розвитку зовнішньої торгівлі України фінансовими послугами негативно позначається й недостатня ефективність внутрішнього фінансового ринку. Це пояснюється насамперед низькою мірою привабливості фінансового ринку для інвесторів. Серед негативних факторів впливу: політична нестабільність, низький законодавчий захист інвесторів, недостатньо розвинута інфраструктура фінансового ринку, маніпулювання

цінами, використання інсайдерської інформації та випадки недобросовісного ставлення фінансових посередників до клієнтів тощо.

Зважаючи на позитивне сальдо зовнішньої торгівлі України за всіма видами послуг, економічна вага і роль фінансових послуг у вітчизняній економіці значно відрізняється залежно від експортного чи імпортного напрямку зовнішньоторговельних операцій (див. рис. 3).

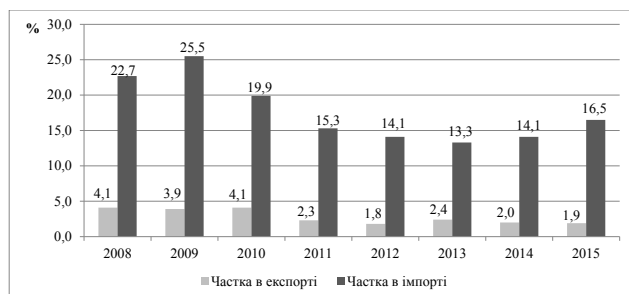

Рис. 3. Динаміка частки фінансових послуг в загальному експорті та імпорті послуг України 2008–2015 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [10]

У структурі вітчизняного експорту послуг фінансові послуги стабільно складають мізерну частку, яка у 2008–2015 рр. проявляла тенденцію до зменшення з 4,1 до 1,9%. Натомість в імпорті послуг України фінансові послуги займають одну з найбільших часток, яка впродовж досліджуваного періоду сягала 25,5% станом на 2009 р. Попри тенденцію до скорочення частки фінансових послуг в загальному імпорті послуг у 2010–2013 рр., за останні два роки спостерігається відновлення зростаючої тенденції до 16,5% станом на січень – вересень 2015 р.

Кризові явища, що розгортаються в економіці України, обумовлюють необхідність переосмислення фундаментальних процесів, які формують фінансовий ринок як у світі, так і в Україні. Зрушення, які відбуваються у фінансовій сфері (нестійкість національної валюти, загрозливі проблеми із ліквідністю фінансових установ, падіння українських ринків цінних паперів), призвели в Україні до суттєвих змін, які в середньостроковій перспективі можуть суттєво вплинути на реальний сектор вітчизняної економіки. Запас витривалості українського фінансового ринку та вітчизняних фінансових установ виявився мінімальним. Така нестійкість фінансового сектору економіки відображає наявність проблем не тільки у фундаментальних основах ринку фінансових послуг, а й в підходах до їх регулювання.

Відтак, фінансова глобалізація і процес інтеграції ринків фінансових послуг у світову фінансову систему також зумовлюють активізацію дій регуляторів щодо подальшого розвитку країни. Зростання зацікавленості міжнародних фінансових інститутів українським ринком фінансових послуг потребує виконання заходів із підвищення ефективності його функціонування і формування довгострокових програм щодо вдосконалення регулювання діяльності на ринку фінансових послуг України. Перед державою особливо гостро постає необхідність забезпечення інституційного економіко-правового середовища функціонування як внутрішнього, так і зовнішнього ринку фінансових послуг. Підсилюють таку необхідність світові інтеграційні процеси у глобальній економіці, і, зокрема, в фінансах.

Необхідно зазначити, що пропозиції та погляди представників різних державних установ, науковців та практиків фондового ринку України щодо основних принципів вдосконалення державного регулювання зовнішньої торгівлі фінансовими послугами зводяться до наступного: по-перше, необхідно прискорити впровадження методів регулювання, що відповідали б вимогам сьогодення та міжнародним стандартам; по-друге, регулювання має сприяти захисту інтересів держави й громадян та підтримувати процес активного формування цивілізованого національного фінансового ринку; по-третє, єдина державна політика у цій сфері повинна здійснюватися на засадах централізації регулятивних зусиль та повноважень держави [11, с. 110].

Оптимальним варіантом вдосконалення механізму державного регулювання в Україні фінансової сфери в цілому та зовнішньої торгівлі фінансовими послугами зокрема є створення окремої незалежної державної фінансової установи з повноваженнями проведення фінансового нагляду та регулювання на консолідованій основі – Державної інспекції фінансового нагляду, – незалежного органу, покликаного сприяти розвитку та підвищенню стабільності та ліквідності фінансових ринків завдяки більш скоординованим управлінським заходам.

Перевагами такої моделі регулювання є:

- закріплення відповідальності за регуляторну діяльність за одним державним органом,
- однаковий (уніфікований) підхід в нагляді та регулюванні всіх учасників ринку,
- спрощення та зменшення обсягів їх звітності, зниження сукупних витрат управління за рахунок об'єднання інформаційних технологій і систем, створення єдиних баз даних і реєстрів,
- підвищення ефективності управління за рахунок консолідації висококваліфікованого персоналу та реалізації єдиної кадрової політики;
- підвищення здатності своєчасно та адекватно реагувати на виникнення фінансових інновацій тощо.

Єдиним недоліком в даному державному органі буде високий ступінь концентрації повноважень, але таке становище можна поліпшити чіткою організацією підзвітності вищим органам державної влади (Президенту та Верховній Раді). Крім того, створення єдиного державного регулятора відповідатиме євроінтеграційним прагненням України: дозволить ввести українські фінансові установи в коло суб'єктів фінансових ринків країн ЄС відповідно до положень Угоди про асоціацію [12, с. 93].

Насамкінець слід зазначити, що основною метою функціонування такого механізму державного регулювання ринку фінансових послуг мають бути забезпечення єдності й сприятливих умов для розвитку та функціонування внутрішньої і зовнішньої торгівлі фінансовими послугами, нагляду за фінансовим станом учасників ринку фінансових послуг та додержання ними законодавства, захист інтересів споживачів фінансових послуг.

Висновки. Зовнішньоторговельна політика в умовах інтеграції України до європейської спільноти та зростання кризових явищ повинна оптимально поєднувати інтереси національних суб'єктів господарювання, які функціонуватимуть в умовах підвищеної конкуренції навіть на внутрішньому ринку. Одна зі складових цього процесу, як засвідчує світова практика, – реалізація політики імпортозаміщення послуг, що створить

умови для розвитку власного фінансового ринку та знизить відтік вітчизняного фінансового капіталу. У будь-якому разі головною метою державного механізму регулювання ринку фінансових

послуг України має бути контроль якості надання фінансових послуг і регулювання фінансово-інвестиційних потоків у відповідності до потреб соціально-економічного розвитку країни.

Список літератури:

1. Внукова Н.М. Управління розвитком ринків фінансових послуг: монографія / Н.М. Внукова. – Х. : АдВА, 2009. – 195 с.
2. Леонов Д.А. Ринок фінансових послуг: парадигма євроінтеграції: монографія / Д.А. Леонов. – К. : УІРФР, 2008. – 848 с.
3. Пальчук О.І. Факторинг на ринку фінансових послуг: монографія / О.І. Пальчук. – К. : Ін-т світ. економіки та міжнар. відносин, 2011. – 163 с.
4. Масляева К.В. Господарсько-правове забезпечення функціонування ринку фінансових послуг України : [монографія] / К.В. Масляева. – Х. : ФІНН, 2010. – 175 с.
5. Лютий О.І. Банківські інститути в умовах глобалізації ринку фінансових послуг : [монографія] / І.О. Лютий, О.М. Юрчук. – К. : Знання, 2011. – 357 с.
6. Прядко В.В. Фінансовий ринок України в умовах мінливого середовища : [монографія] / В.В. Прядко. – Чернівці : Технодрук, 2014. – 215 с.
7. Василик О.Д. Теорія фінансів : [підруч. для студ. екон. спец. вищ. навч. закл.] / О.Д. Василик. – К. : ШОС, 2000. – 416 с.
8. Державний класифікатор України. Класифікація послуг зовнішньоекономічної діяльності ДК 012-97. – К. : Держстандарт України, 1997. – 40 с.
9. Майборода О.В. Роль зовнішньої торгівлі фінансовими послугами в стратегічному розвитку Харківської області / О.В. Майборода, Н.В. Бондаренко, Р.А. Чемчикаленко // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2009. – № 7. – Т. 2. – С. 183–187.
10. Структура зовнішньої торгівлі України послугами / Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua>.
11. Терещенко Г.М. Напрями вдосконалення системи державного регулювання ринку фінансових послуг / Г.М. Терещенко // Наукові праці НДФІ. – 2010. – № 4(53). – С. 109–114.
12. Науменкова С.М. Системи регулювання ринків фінансових послуг зарубіжних країн : [навч. посібник] / С.М. Науменкова, В.І. Міщенко. – К. : Центр наук. досліджень НБУ, 2010. – 170 с.

Демѳхин А. В.

Киевский национальный торгово-экономический институт

УКРАИНА НА МЕЖДУНАРОДНОМ РЫНКЕ ФИНАНСОВЫХ УСЛУГ

Резюме

В статье рассмотрены понятие, структуру и роль финансовых услуг в условиях активизации глобализационных процессов. Проанализированы особенности развития внешней торговли в сфере финансовых услуг среди отечественных субъектов хозяйствования. Определены уровень сформированности украинского рынка финансовых услуг и степень его интеграции в международную финансовую среду. Исследованы базовые проблемы развития рынка финансовых услуг в Украине и основные пути их решения.

Ключевые слова: внешняя торговля, финансовые услуги, финансовый рынок, глобализация, банковские услуги, страхование.

Demyokhin A. V.

Kyiv National Trade and Economic Institute

UKRAINE ON THE INTERNATIONAL FINANCIAL SERVICES MARKET

Summary

The article deals with the concept, structure and role of financial services in terms of globalization's intensification. Features of the development of foreign trade in financial services among local entities are analyzed. Level of development of Ukrainian financial services market and the extent of its integration into the international financial environment are identified. Basic problems of Ukrainian financial services market and main ways of their solution are investigated.

Key words: foreign trade, financial services, financial markets, globalization, banking and insurance.